

l'etimològica: *enda* en el Coserans i una part del Comenge oriental, *ande* en el Gers, *endā* a les Landes, i simplement *ena* o *na* en els parlars d'Ardichén, Batmala i Balaguères (Alt Coserans).

Ja vaig explicar-me sobre l'etimologia en el *Voc. Aranès*, pp. 38-39; *TopHesp.* II, 115-6 (cf. 137); i en el *DCEC*, l. c. (166a4-35) als quals remeto, i m'abstinc de tornar a donar ara bona part del que hi queda dit. La forma *ena* del Coserans presenta evolució fonètica evidentment normal; la de les altres és ben explicable. Contret aviat en *INDA*, *enda*, el grup *ND* resistí a l'assimilació perquè el mot fou percebut com un compost: tal com *IMBUTUM* restà *embut*, sense passar a **emut*, i tal com *INDE USQUE* restà *enjusque* (reduït després a *jusque*) en francès i no pas assimilat en **eg-nusque*; però com a resultat d'aquest esforç per reforçar la resistència a l'assimilació, es produí la diferenciació de sonoritat, deguda també al fet que la combinació *nd* havia esdevingut combinació rara en gascò i en català (on tota *ND* donava *n*), i en canvi *nt* hi era un grup freqüent i estable.

Preciso l'extensió en català: se sent en el Baix Segrià, a la Granja d'Escarp, Massalcoreig i Seròs (1935), continua per Fraga (*BDC* IV, 40), fins a l'Alta Llitera: «no deseo més que tindre p'als gastos de cada dia pero --- tot puia, tot *ent'* alto», Açanui (1957), «més *ent'* allà» a Alins de Lli. (id.); i Ribagorça amunt: *enta ça* o *enta lla* Torre de Tamúrcia; escallimpa una mica la vall del Flamicell («de Santa Bàrbera *enta* allà», La Bastida de Bellera); al Sas de Cornudella; ¹ també a Sopeira, a Montanui i altres pobles de la vall de Barravés; a Benasc: «atorella isto abre, *enta* cargà els machos», «minça a plleret, *ta* no escanâte» (Ferraz, pp. 23, 26). En part., en tinc moltes notes de la Vall de Boí, no sols de Boí mateix («la Font de Pileta-Negra, *enta* la part del Tuc de Collarenós»), sinó de Taüll («anar *enta* la borda», 1962) i de Durro («del barranc *enta* deçà», «del camí *'nta* davall»).

¹ «*Enta* allà hi ha unas olzinas», «de la Fontfreda *enta* 'l terme de Beranui», «Las Fonts de Santifòns són *enta* part d'Obís», 1957.

EN i NA, partícules que en la llengua clàssica funcionen com a títol respectuós, i que en l'ús familiar modern han quedat reduïdes a poc més que una espècie d'article personal precedint els noms propis; comunes al català amb la llengua d'oc antiga, i procedents dels ll. *DŌMĪNE*, *DŌMĪNA*, 'senyor, senyora', que usats amb caràcter proclític i cada cop més imperfectament pronunciats, reduïren la forma *Don*, *Dona*, a 'N, 'Na; el masculí, ulteriorment, ha continuat usant-se així davant, i també darrere, vocal (*és N'Andreu*, *és per a 'N Pere*), i altrament en lloc de sonar com *n* vocàlica s'articulà més plenament, i en forma més estable, com *en* (*vol q Joan > vol en Joan*). □ 1.ª doc. orígens, ja en els docs. més arcaics.

Com els vulgars del bisbat d'Urgell publicats per Pere Pujol: «a 'N Pere Vila» en el de l'Alt Cardener del S. XII; «Na Maria de Corzà», Sanauja, a. 1248 (4.7, 10.2). I n'hi ha exs. molt copiosos en Llull, Jau-

me I, Desclot, etc. Abunda molt des dels trobadors més arcaics: «anc no cug que-n nasqués semble / en semblan, del gran linh N'Adam», Guilhem de Peitieu, «e-l novés es *En Raïmbautz*», Peire d'Alvernhe, «si jamai negús mi retrai / de res que Na Alvira fai», *Castiagilós* (Appel, *Chr.*, 12.34, 80.55, 5.85). La distribució de les formes i usos és quasi igual en oc. ant. com en català, per bé que alguns pocs textos se n'aparten més, com *Flamenca*, on normalment no s'admet altra forma masculina que la plena: *En Archambaut*, *En Oih* (més rarament *dis a N'Archambaut*, v. 899); el cas subjecte sovint és allí *En Archambauts* (vv. 895, 912, etc.), però també algun cop *Enz Archimbautz* (v. 178). Altrament els romanistes han tractat força sovint de les formes occitanes¹ (modernament sortides de l'ús quasi pertot en llengua d'oc); veg. sobretot AntThomas, *Rom.*, 1883; Gaston Paris, *Mélanges L. Couture*, 349-356; Schultz-Gora, *ZRPb.* xxvi, 588-90; Elise Richter, *ZRPb.* xxvii, 193-7; Leo Spitzer, *LexikK*, 23-4 també en parla, però més del català. Cf. el que ja n'he dit a l'article *DONA*.

Sobre l'ús i extensió geogràfica en la nostra llengua se'n poden trobar moltes dades aplegades per AMALCOVER i els seus col·laboradors, en el *BDLC* III (1906), 20, 92; IX (1917), 248-62, 288, 338, 339; X, 7-10; X, 27, 71; X, 174; XII, 41, 43; XIV, 218. Que ací no repetirem perquè això és gramàtica i no diccionari i per tal com es tracta de fets molt divulgats. Sobre l'ús més digne de ser seguit en la llengua literària, veg. la discussió Fabra-Ruyra-Rovira V., en les *Conv. Filol.* de Fabra IV, 6ss., i en Ruyra, O. C., 800.

En català antic és de notar especialment l'ús en expressions de vocatiu en què acompanya un nom comú: «Senyor *en* cavaler!», *Questa* de Reixac (22.22); «Sus, levavts-vos, *En* bon hom!», *Filla de Costanti* (NCL. XLVIII, 81); «Vós, Na traydora de boqua, renegàs a mon senyor Jesuchrist; vós o compra-reu!», StVicentF (*Serm.* II, 49.13). Resta ben viu això a les Illes: «*En* jove, si prens per tu / les gloses que cant, fas mal; / jo critic en general, / no tract d'enutjar ningú», PdAPenya (*IdOr.* I, 3); «Al manco ses caminades / que per mi heu empleat, / jo no voldria morir-me / que no us les hagués pagat: / riguent i parlant, *en* jove, / estar-hi a's vostro costat», anònim eiv., en Villangómez, *Llibre d'Eivissa*, 71-2.

En el Princ., com molts altres usos relatius a aquest mot, això s'ha perdut; i no n'ha quedat en cat. or. més que una resta fòssil en un ús molt oral i familiar, cridant algú, en la frase *Ep*, *l'home!*, que Barnils mirava com a alteració fonètica, per dissimilació, de *Ep*, *N'home* (*RFE* IV, 1917, 278-9); segurament amb raó, car s'han produït altres dissimilacions comparables i particularment la del títol de folklore llegendari *El Comte l'Arnau* (< *N'Arnau*); val a dir que en el Maresme jo també sentia alguna vegada, c. 1915-20, «ei, *l'Avil!*, què féu aquí?» (i en aquest cas no hi ha dissimilació), però essent això menys general, podem creure que és una extensió analògica de *l'Home*. Altrament també estic convençut que en la generalització de l'article definit, que ha triomfat en el cat. cen-